

Extended Abstract

Prototypicality in Compound Verbs with the Light Verb Gereftan: A Corpus-Based Analysis for Teaching Persian

Mahdieh Aabedi ^{1*}

PhD Candidate, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
mahdie.aabedi@gmail.com

Azadeh Mirzaei ²

Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
mirzaei.azadeh1@gmail.com

Abstract

The light verb “*gereftan*” is among the most frequent verbs in Persian and is essential for constructing a vast array of compound verbs. The extensive polysemy of these constructions presents significant challenges for second-language learners. This study examines how argument structure shapes the polysemous network of *gereftan*-based compound verbs and explores its implications for prototypicality. Data were extracted from the Persian Semantic Role Corpus, categorized according to the semantic role of the second participant, and analyzed to identify core semantic nodes within each category. Prototypicality was not presupposed *a priori*; rather, it was empirically established on the basis of high-frequency semantic cores derived from corpus evidence. The findings reveal that the polysemy of these compound verbs is systematic and closely associated with argument structure, with different argument-structure configurations corresponding to different semantic cores. The semantic role of Arg2 plays a central role in shaping these semantic nodes. In particular, constructions with Arg2 functioning as *Koneshbar*, Patient, and Source exhibited the highest type frequencies and contributed substantially to the organization of their respective semantic networks. These findings suggest that the polysemy of *gereftan* is systematically associated with recurring argument-structure configurations. Accordingly, the study suggests that teaching Persian compound verbs may benefit from a pedagogical approach centered on high-frequency argument-structure configurations and their associated semantic cores, potentially facilitating their acquisition by non-Persian speakers.

Keywords:

Argument Structure
Gereftan
Polysemy
Prototypicality
Semantic Roles
Teaching Persian to
Non-Persian Speakers

How to cite this article:

Aabedi, A. & Mirzaei, A. (2026). Prototypicality in Compound Verbs with the Light Verb Gereftan: A Corpus-Based Analysis for Teaching Persian. *Journal of Linguistics & Iranian Languages*, 11(1), 117-135. doi: <https://doi.org/10.22099/jlil.2026.56760.1495>

COPYRIGHTS ©2026 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

¹ Corresponding author

Introduction

Among Persian compound verbs, *gereftan* is the most polysemous light verb, with its polysemy consistently presenting a significant learning challenge for non-native speakers. Based on usage-based approaches (VanPatten, 2015; Bybee, 2023; Ellis, 2002a), language acquisition is heavily influenced by usage frequency and recurring patterns; however, acquisition is not merely a function of token frequency, as cognitive salience also plays a crucial role in learning high-frequency constructions. Drawing on Bybee (2010), it can be argued that while token frequency consolidates constructions in memory, type frequency serves as the primary catalyst for the emergence of abstract schemata. In this study, cognitive salience is conceptualized as an outcome of structural diversity and type frequency. To address the question of which semantic cores are closer to the prototype and should consequently be prioritized in pedagogical contexts this study utilizes corpus evidence (The Persian Semantic Role Corpus; Mirzaei & Moloodi, 2014), argument structure, and semantic Role, given that shifts in argument structure entail semantic distinctions in the verbal event. Accordingly, this study seeks to address the following three research questions:

1. What is the relationship between argument structure and the semantic multiplicity of compound verbs containing the light verb *gereftan*?
2. To what extent can the prototypical meanings of compound verbs form with the light verb *gereftan* be reduced to a single core meaning?
3. What are the pedagogical implications of these findings for Teaching Persian to Non-Persian Speakers?

Materials and Methods

The dataset for this study was extracted from the *Persian Semantic Role Corpus* (Mirzaei & Moloodi, 2014), developed on the basis of the Persian Dependency Treebank (Rasooli et al., 2013). The semantic annotation framework integrates Fillmore's Case Grammar and Frame Semantics (1976, 1998, 2001) with the VerbNet classification scheme (Levin, 1993), while adapting these frameworks to accommodate the structural characteristics of Persian. The semantic Role identified in the corpus include **Agent**, **Experiencer**, **Patient**, **Theme**, **Konshbar**, **Beneficiary**, **Result**, **Source**, **Cause**, **Location**, **Extent**, **Stimulus**, and **Topic**. Within this framework, the semantic role **Konshbar** refers to a participant who voluntarily performs the action denoted by the verb and was first introduced as a semantic-role category in the *Persian Semantic Role Corpus* (Mirzaei & Moloodi, 2014). The quantitative profile of the corpus is summarized in Table 1.

Table 1.

Quantitative Specifications of the Persian Semantic Role Corpus

No.	Corpus Metric	Count
1	Total Sentences	29,982
2	Mean Sentence Length	16.61

No.	Corpus Metric	Count
3	Verb Tokens	62,889
4	Verb Types	9,200
5	Verb Senses	15,658
6	Compound Verbs	13,923

Methodologically, the second core argument (Arg2) was identified as the primary operational variable for delineating the prototypical semantic cores of the light verb *gereftan* [‘to take/catch’]. This decision stems from the distribution of arguments: the primary argument (Arg1) overwhelmingly manifests as an uninformative Agent/Experiencer across more than 11,500 propositions, while the tertiary argument (Arg3) appears in only approximately 3,000 verbal constructions across the entire corpus. Out of the 441 distinct compound verbs formed with *gereftan*, a frequency threshold of $n \geq 20$ was applied to ensure statistical validity and representativeness. Consequently, 329 high-frequency compound verbs met the inclusion criteria, while 112 low-frequency or mislabeled predicates were pruned from the final analysis. Inter-annotator reliability was verified through independent dual-coding, yielding a Cohen’s Kappa of $\kappa > 0.85$, indicative of near-perfect agreement.

Result and Discussion

Classifying compound verbs (CVs) formed with the light verb (LV) *gereftan* according to the semantic role of their second argument (Arg2) validated through inter-annotator consensus revealed the systematic mapping between thematic relations and semantic polysemy.

Detailed analysis of the argument configurations yielded distinct semantic cores:

1. **Arg2 as Koneshbar** ($n = 123$): Demonstrating the highest type frequency and semantic flexibility, this pattern diverges into four sub-schemas: “Acquisition/Reception” (e.g., *jâyeze gereftan* ‘to receive an award’), “Representation/Measurement” (e.g., *aks/test gereftan* ‘to take a photo/test’), “Evaluation” (e.g., *irâd/nâdide gereftan* ‘to find fault/ignore’), and “Hosting/Event Performance” (e.g., *jashn gereftan* ‘to celebrate’).
2. **One-place predicate (No Arg2)** ($n = 27$): In verbs where the sole argument is the Patient, the prototypical sense of ‘reception’ recedes, and the schema of ‘state transition’ (qualitative or scalar) is activated (e.g., *şekl gereft* ‘took shape’, *şeddat gereft* ‘intensified’, *ârâm gereft* ‘calmed down’).
3. **Arg2 as Patient** ($n = 29$): The LV activates the core schema of “Control Imposition”, where the agent establishes dominance or constraint over the patient (e.g., *asir/hadaf gereftan* ‘to capture/target’).
4. **Arg2 as Source** ($n = 21$): The semantic core of this verb category is structured around the conceptual schema of ‘Source’. Within this construction, the event is consistently grounded in an origin. This class represents one of the constructions most closely aligned with the prototypical meaning of the verb *gereftan*, given that the underlying

relation of ‘transfer from a Source to a Recipient’ is maintained in all tokens. This manifests both in concrete/abstract entity transfer (e.g., *pul/ejâze gereftan*) and conceptual attribution to an origin (e.g., *rishe/nesh’at gereftan*).

5. **Arg2 as Location** ($n = 22$): In these constructions, the physical or conceptual schema of ‘settlement and stabilization’ is activated (e.g., *qarâr gereft* ‘was situated/located’, *sangar gereft* ‘took cover/entrenched’, *panâh gereft* ‘took refuge’).
6. **Arg2 as Stimulus** ($n = 21$): In these constructions, the notion of ‘internal state change’ along with emotional or physiological arousal is salient (e.g., *lajaš gereft* ‘became annoyed/spiteful’, *xâbaš gereft* ‘became drowsy/sleepy’, *angize gereft* ‘became motivated’).

Conclusion

The emergence of semantic cores in compound verbs cannot be explained solely by a static prototype. While mapping the semantic network of *gereftan* is essential, previous studies have largely overlooked its contextual emergence. By categorizing these verbs based on argument structure and the semantic role of the second participant (Arg2), this study derives semantic cores from high-frequency patterns. Consequently, prototypicality is not treated as an *a priori* assumption, but rather as an emergent property of frequent usage. This highlights the fundamental role of argument structure in organizing polysemy. Pedagogically, these findings suggest optimizing Persian instruction by introducing the highest-frequency constructions first.

References

- Amouzadeh, M., Karimi-Doostan, G., & Sharif, B. (2015). The semantic network of the verb “gereftan” based on the principled polysemy model. *Language Research*, 7(1), 117-136. [In Persian]
- Anvari, H. (2002). *Sokhan dictionary*. Sokhan Publications. [In Persian]
- Arppe, A., Gilquin, G., Glynn, D., Hilpert, M., & Zeschel, A. (2010). Cognitive corpus linguistics: Five points of debate on current theory and methodology. *Corpora*, 5(1), 1-27.
- Bardovi-Harlig, K. (2020). One functional approach to L2 acquisition: The concept-oriented approach. B. VanPatten, G. D. Keating, & S. Wulff (Eds.), *Theories in second language acquisition: An introduction* (3rd ed., pp. 40–62). Routledge.
- Bybee, J. (2006). From usage to grammar: The mind’s response to repetition. *Language*, 82(4), 711–733.
- Bybee, J. (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge University Press.
- Bybee, J. (2023). What is usage-based linguistics? In N. C. Ellis, S. Eskildsen, & A. Tyler (Eds.), *The handbook of usage-based linguistics* (pp. 7–29). Oxford University Press.
- Croft, W. (2001). *Radical construction grammar*. Oxford University Press.
- Croft, W., & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge University Press.
- Dabir-Moghaddam, M. (1997). Compound verbs in Persian. *Iranian Journal of Linguistics*, 12(1-2), 2-46. [In Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (2005). *Theoretical linguistics: The emergence and development of generative grammar*. SAMT. [In Persian]
- Diessel, H. (2011). Language, usage and cognition. *Language*, 87(4), 830–844.
- Dowty, D. (1991). Thematic proto-roles and argument selection. *Language*, 67(3), 547-619.

- Ellis, N. C. (2002a). Frequency effects in language processing: A review with implications for theories of implicit and explicit language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 143–188.
- Ellis, N. C. (2002b). Reflections on frequency effects in language processing. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 297–339.
- Ellis, N. C. (2008). Usage-based and form-focused language acquisition: The associative learning of constructions, learned attention, and the limited L2 endstate. In P. Robinson & N. C. Ellis (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics and second language acquisition* (pp. 372–405). Routledge.
- Ellis, N. C., & Ferreira-Junior, F. (2009). Construction learning as a function of frequency, frequency distribution, and function. *The Modern Language Journal*, 93(3), 370–385.
- Ellis, N. C., O'Donnell, M. B., & Römer, U. (2014). Second language verb-argument constructions are sensitive to form, function, frequency, contingency, and prototypicality. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 4(4), 405–431.
- Ellis, N. C., & Wulff, S. (2015). Usage-based approaches to SLA. In B. VanPatten & J. Williams (Eds.), *Theories in second language acquisition: An introduction* (2nd ed., pp. 75–93). Routledge.
- Family, N. (2006). *Explorations of semantic space: The case of light verb constructions in Persian* [Unpublished doctoral dissertation]. EHESS, Paris.
- Fillmore, C. J. (1976). Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 280(1), 20–32.
- Fillmore, C. J., & Atkins, B. T. S. (1998). Frame semantics and lexicographic relevance. *International Journal of Lexicography*, 11(4), 379–400.
- Fillmore, C. J., & Baker, C. F. (2001). Frame semantics for text understanding. In *Proceedings of the WordNet and other lexical resources workshop* (pp. 17–18). Pittsburg.
- Gilquin, G. (2008). What you think ain't what you get: Highly polysemous verbs in mind and language. In J.-R. Lapaire, G. Desagulier, & J.-B. Guignard (Eds.), *From gram to mind: Grammar as cognition* (pp. 235–255). Presse Universitaires de Bordeaux.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. University of Chicago Press.
- Goldberg, A. E. (2019). *Explain me this: Creativity, competition, and the partial productivity of constructions*. Princeton University Press.
- Hassani Jalilian, F., & Haghbin, F. (2019). Investigating the verb category from a prototype perspective based on Givon's semantic criteria: Every verb is a category. *Studies of Language and Dialects of Western Iran*, 7(27), 33–53. [In Persian]
- Karimi, S. (1997). Persian complex verbs: Idiomatic or compositional. *Lexicology*, 3, 273–318.
- Karimi-Doostan, G. (1997). *Light verb constructions in Persian* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Essex.
- Karimi-Doostan, G. (2003). Argument structure of light verb constructions. In *Proceedings of argument structure conference*. Delhi, India.
- Karimi-Doostan, G. (2005). Light verb and structural case. *Lingua*, 115(12), 1737–1756.
- Karimi-Doostan, G. (2008). Event structure of verbal nouns and light verbs. In S. Karimi, V. Samiian, & D. Stilo (Eds.), *Aspects of Iranian languages* (pp. 209–226). Cambridge Scholars Publishing.
- Khanlari, P. N. (2003). *Persian grammar*. Toos. [In Persian]
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites* (Vol. 1). Stanford University Press.
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations*. University of Chicago Press.
- Mansouri, M. (2013). Light verb in Persian compound verbs. *Studies of Language and Dialects of Western Iran*, 1(1). [In Persian]
- Mirzaei, A. (2015). Every verb is an event reality: The verb system in Persian. *Nameh-ye Farhangestan*, 15(1), 57–92. [In Persian]

- Mirzaei, A. (2021). Hierarchy of semantic roles and grammatical relations in Persian. *Language Related Research*, 12(6), 567-597. [In Persian]
- Mirzaei, A., & Moloodi, A. (2014). The first semantic role corpus of Persian language. *Language Science*, 3, 29-48. [In Persian]
- Mirzaei, A., & Moloodi, A. (2016). Persian proposition bank. In *Proceedings of the tenth international conference on language resources and evaluation (LREC'16)* (pp. 3828–3835). European Language Resources Association (ELRA).
- Mohammad, J., & Karimi, S. (1992). Light verbs are taken over: Complex verbs in Persian. In *Proceedings of the western conference on linguistics* (Vol. 5, pp. 195-212).
- Ortega, L., Tyler, A. E., Park, H. I., & Uno, M. (Eds.). (2016). *The usage-based study of language learning and multilingualism*. Georgetown University Press.
- Palmer, M., Bonial, C., & Hwang, J. D. (2014). *VerbNet semantic roles and predicate guidelines* [Online documentation]. University of Colorado at Boulder.
- Pienemann, M. (1998). *Language processing and second language development: Processability theory*. John Benjamins.
- Rasooli, M. S., Kouhestani, M., & Moloodi, A. (2013). Development of a Persian syntactic dependency treebank. In *Proceedings of the 2013 conference of the north american chapter of the association for computational linguistics: Human language technologies* (pp. 306–314). Association for Computational Linguistics.
- Razmdideh, P., & Shahi Raviz, M. H. (2021). A study of the polysemy of Persian compound verbs with the light verb “gereftan” (to take) based on construction morphology. *Linguistics of Iranian Dialects*, 6(2), 213-252. [In Persian]
- Rosch, E. H. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350.
- Sharif, B. (2015). *A cognitive study of light verbs in Persian* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Isfahan. [In Persian]
- Soltani, R., Amouzadeh, M., & Rezaei, H. (2017). Force dynamics and polysemy in light verb constructions consisting of “gereftan”. *Language Research*, 8(2), 59-78. [In Persian]
- Taylor, J. R. (2015). Prototype effects in grammar. In E. Dabrowska & D. Divjak (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics* (pp. 562–579). Mouton de Gruyter.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.
- VanPatten, B., Keating, G. D., & Wulff, S. (Eds.). (2020). *Theories in second language acquisition: An introduction* (3rd ed.). Routledge.
- Zipf, G. K. (1935). *The psycho-biology of language: An introduction to dynamic philology*. MIT Press.
- Zipf, G. K. (1949). *Human behavior and the principle of least effort*. Addison-Wesley.

زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی

سال ۱۱، شماره ۱، پیاپی ۲۰ (بهار ۱۴۰۵) شماره صفحات: ۱۱۷ - ۱۳۵

پیش‌نمونی در فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن»:
تحلیلی پیکره‌بنیاد برای آموزش فارسیمهديه عابدي^۱، آزاده ميرزائي^۲

۱. دانشجوی دکترای آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

فعل «گرفتن» یکی از پرسامدترین همکردهای زبان فارسی است که در ساخت شمار زیادی از فعل‌های مرکب به کار می‌رود و چندمعنایی گسترده فعل‌های مرکب حاصل از آن، یادگیری این گروه از فعل‌ها را برای غیرفارسی‌زبانان دشوار ساخته است. پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش ساخت موضوعی در شکل‌گیری شبکه چندمعنایی فعل‌های مرکب حاوی همکرد «گرفتن» و بررسی پیامدهای آن برای مفهوم پیش‌نمونی انجام شد. داده‌های پژوهش از پیکره نقش‌های معنایی زبان فارسی استخراج و بر اساس نقش معنایی مشارک دوم دسته‌بندی و سپس هسته‌های معنایی هر دسته استخراج شد. بر این اساس، پیش‌نمونه در این پژوهش از پیش مفروض گرفته نشد، بلکه بر پایه هسته‌های معنایی پرسامد استخراج‌شده از داده‌های پیکره تبیین شد. یافته‌ها نشان داد که چندمعنایی فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن» نظام‌مند بوده و رابطه مستقیمی با ساخت موضوعی آن‌ها دارد و ساخت‌های موضوعی مختلف، هسته‌های معنایی متفاوتی را سامان می‌دهند. همچنین نقش معنایی مشارک دوم در شکل‌گیری این هسته‌های معنایی نقش برجسته‌ای دارد، به گونه‌ای که ساخت‌های دارای مشارک دوم با نقش‌های کنش‌بر، کنش‌پذیر و منشأ، بیشترین بسامد را در میان فعل‌های مرکب دارای همکرد «گرفتن» دارند و در سازمان‌دهی هسته‌های معنایی آنها نیز نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که آموزش فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن» می‌تواند بر پایه ساخت‌های موضوعی پرسامد و هسته‌های معنایی مرتبط با آنها سازمان‌دهی شود.

واژه‌های کلیدی:

آموزش فارسی به
غیرفارسی‌زبانان
پیش‌نمونی
ساخت موضوعی
چندمعنایی
گرفتن
نقش‌های معنایی

تاریخچه مقاله: دریافت: ۳۱ مردادماه ۱۴۰۵

بازنگری: ۱۹ شهریورماه ۱۴۰۵

پذیرش: ۲۲ شهریورماه ۱۴۰۵

* آدرس ایمیل نویسنده مسئول: mahdie.aabedi@gmail.com

واعظی، هنگامه و مهرابی، معصومه و ربیعی‌پور سلیمی، آسیه. (۱۴۰۵). بررسی چالش‌های چارچوب‌های لمان و ویلی در تعیین ترتیب واژه: شواهدی از گیلکی (گویش لاهیجانی). زبان‌شناسی و گویش‌های ایران، ۱۱(۱)، ۱۱۷-۱۳۵.

<https://doi.org/10.22099/jlil.2026.56345.1482>

حق نشر ۲۰۲۶-نویسنده(گان). این یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0) منتشر شده است، استفاده، توزیع و تکثیر نامحدود را در هر رسانه‌ای مجاز می‌داند، مشروط بر اینکه به نویسندگان و منبع اصلی اشاره شود. هیچ اجازه‌ای از نویسندگان یا ناشر لازم نیست.

۱. مقدمه

فعل در جایگاه هسته معنایی جمله اطلاعات نحوی و معنایی چندگانه‌ای را با خود حمل می‌کند و بررسی ویژگی‌های رویدادی فعل مانند زمان، نمود، وجه و مشخصات ساخت موضوعی فعل و از سوی دیگر ویژگی‌های معنایی و نقش‌هایی معنایی موضوع پژوهش‌های متعددی بوده‌است (دبیرمقدم، ۱۳۹۲؛ میرزایی، ۱۳۹۴؛ طبیب‌زاده، ۱۳۹۱؛ کریمی، ۱۹۹۷). اما دستاوردهای این پژوهش‌ها کمتر به حوزه آموزش فارسی به غیرفارسی زبانان راه یافته است. نظریات و رویکردهای مطرح در حوزه فراگیری زبان دوم نیز روی نقش محوری معنا در پردازش زبان تاکید کرده‌اند. پینمان^۱ (۱۹۹۸) در نظریه پردازش‌پذیری^۲ نشان می‌دهد که پردازش زبانی از محدودیت‌های رشدی مشخصی تبعیت می‌کند و در مراحل اولیه پردازش معنا بر پردازش صورت‌های دستوری تقدم دارد. ون‌پتن^۳ (۲۰۲۰) معتقد است زبان‌آموزان هنگام پردازش درونداد، در درجه نخست به استخراج معنا توجه می‌کنند و در شرایطی که صورت‌های واژگانی و دستوری یک معنای واحد را منتقل کنند، زبان‌آموزان تمایل دارند اطلاعات معنایی را از طریق عناصر واژگانی استخراج کنند و ممکن است نشانه‌های دستوری را کمتر پردازش کنند یا اصلاً پردازش نکنند. الیس^۴ (۲۰۰۲الف) پردازش زبان را تحت تأثیر تکرار درونداد^۵ می‌داند و معتقد است یادگیری بر اساس تجربه‌ها و نمونه‌های واقعی صورت می‌گیرد. بایی^۶ (۲۰۲۳) از این نیز فراتر رفته و شکل‌گیری دستور را حاصل تجربه افراد از زبان می‌داند. این فرض هسته اصلی رویکردهای کاربرد-بنیان^۷ است که در پژوهش حاضر به عنوان پایه نظری قرار گرفته است. در رویکردهای کاربرد-بنیان بسامد یا فراوانی^۸ عاملی مهم در تغییرات زبانی است. به عبارتی دیگر، تکرار تجربه‌های مکرر روی نحوه بازنمایی ذهنی ساختارهای زبانی موثر است و وقتی یک ساخت زبانی تکرار می‌شود؛ خودکارشدگی^۹ و درنهایت تثبیت آن ساخت اتفاق می‌افتد (بایی، ۲۰۲۳: ۱۲). الیس (۲۰۰۲الف) فعالیت درست نظام پردازش زبانی را وابسته به فراوانی کاربرد در تمام سطوح زبانی یعنی، آواشناسی، واج‌شناسی، نحو، واژگان، تعامل نحو واژگان، جملات قالبی، درک و تولیدات زبانی می‌داند. او معتقد است ذهن زبان‌آموز بر اساس تجربه‌های پیشین خود با زبان، به صورت ناخودآگاه ساختارهایی را فعال می‌کند که احتمال وقوع آن‌ها بیشتر است. به بیانی فنی‌تر، ذهن زبان‌آموز مانند یک نظام شناختی سازگار و پویا بر پایه فراوانی و تجربه‌های زبانی شکل می‌گیرد. این نظام به توزیع داده‌های زبانی حساس است و ساختارهایی را که به طور مکرر به عنوان درونداد دریافت می‌کند با سرعت و دقت بیشتری پردازش می‌کند. در واقع فراوانی نه فقط به عنوان یک ویژگی آماری که به عنوان یک محرک شناختی عمل کرده و توزیع درونداد را تنظیم می‌کند (الیس، ۲۰۰۲الف: ۱۶۸).

در نگاه اول به نظر می‌رسد که یادگیری سریع‌تر وابسته به فراوان‌تر بودن یک ساخت در زبان است. اما مسئله فراوانی و فراگیری پیچیده‌تر از رابطه‌ای یک‌سویه است. زیپف^{۱۰} (۱۹۴۹: ۶۳) در توزیع واژه‌های فراوان به این نکته اشاره می‌کند که واژه‌های

^۱ M. Pienemann

^۲ Processability theory

^۳ B. Van patten

^۴ N. C. Ellis

^۵ Input

^۶ J. bybee

^۷ Usage-based approaches

^۸ Frequency

^۹ Automatization

^{۱۰} Zipf

پرسامد تمایل بیشتری برای چندمعنایی دارند. چندمعنایی برای یادگیرندگان یعنی نگاشت‌های متعدد بین صورت و معنا. هارلیگ^۱ (۲۰۲۰) نبود رابطه یک به یک بین صورت و معنای زبانی را یکی از دلایل تأخیر در فراگیری می‌داند. این مسئله در مورد تأخیر در فراگیری فعل‌های چندمعنا که مورد بحث این مقاله هستند نیز صدق می‌کند.

در زبان فارسی، فعلی مانند «گرفتن» نه تنها به عنوان فعل سبک در تولید فعل مرکب ایفای نقش می‌کند، بلکه در شکل غیرترکیبی نیز با حضور در بافت‌های مختلف معناهای متفاوتی ایجاد می‌کند. برای مثال در فرهنگ سخن (انوری، ۱۳۸۱: ۶۱۳۵-۶۱۴۰) ۸۲ معنی متمایز برای «گرفتن» ثبت شده که در زیر چند نمونه از آن‌ها قابل مشاهده است:

۱. تلفن زدم و یک جا برایم گرفتم. (رزرو کردن)
۲. مطلب را گرفتم، لازم نیست زیاد توضیح دهید. (فهمیدن)
۳. پارسال چندتا نهال میوه کاشتیم، اما هیچکدامشان نگرفته‌اند. (پاگرفتن و دارای ریشه شدن)
۴. این راه را بگیر و برو، به آدرس مورد نظرت می‌رسی. (در راه و مسیر قرارگرفتن و پیش‌رفتن)
۵. خالد روی قوری آب جوش می‌گیرد. (اضافه کردن و ریختن)

این گستردگی معنایی می‌تواند فرایند یادگیری و یاددهی این فعل را برای فارسی‌آموزان و مدرسان دشوار کند. برای حل این مسئله اتکای صرف به فراوانی یا بسامد وقوع^۲ راهگشا نیست. الیس (۲۰۰۲ب) از عواملی نام می‌برد که فراوانی را محدود می‌کنند و تأکید می‌کند که در کنار فراوانی، نمونه‌بنیان بودن همراه با برجستگی شناختی^۳ یک ساخت و همچنین سیستم شناختی-ادراکی زبان‌آموز نیز در یادگیری نقش دارند (الیس، آدائل^۴ و رومر^۵، ۲۰۱۴ الف).

در برخی از پژوهش‌های پیکره‌بنیان (گیلکوئین^۶، ۲۰۰۸؛ آرپه و همکاران^۷، ۲۰۱۰) میان بسامد پیکره‌ای و برجستگی شناختی تمایز ایجاد شده‌است. این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که پرتکرار بودن یک ساخت در پیکره لزوماً به معنای برجسته‌تر شدن آن در ذهن گویشوران نیست. همچنین بایی (۲۰۱۰: ۲۴-۲۷) نشان می‌دهد اگرچه بسامد وقوع بالا موجب تثبیت ساخت‌ها در حافظه می‌شود، اما بسامد نوع^۸ محرک اصلی شکل‌گیری طرح‌واره‌های انتزاعی در ذهن است. امتداد منطقی این دیدگاه در پژوهش حاضر آن است که «برجستگی شناختی» را نمی‌توان تنها از فراوانی رخداد استنتاج کرد؛ بلکه بسامد نوع و تنوع ساختاری، شاخصی عینی‌تر برای سنجش برجستگی شناختی و نزدیک‌شدن به هسته‌های معنایی پیش‌نمونه است.

از آنجا که در زبان فارسی پیکره‌های برجسب‌خورده^۹ مناسبی برای نزدیک‌شدن به مفهوم پیش‌نمونی^۹ در خصوص فعل‌های سبک و سنگین (به عنوان هسته معنایی جمله) در اختیار نیست، ناگزیریم که از شواهد و امکانات دیگر زبان فارسی برای دستیابی به این مفهوم استفاده کنیم. به عنوان مثال، پیکره وابستگی زبان فارسی (رسولی و همکاران، ۲۰۱۳)، پیکره نقش‌های

¹ B. Harlig

² Token Frequency

³ Cognitive Salience

⁴ M.O'Donnell

⁵ U. Römer

⁶ G. Gilquin

⁷ A. Arppe et al

⁸ Type Frequency

⁹ prototypicality

معنایی فارسی (میرزایی و مولودی، ۱۳۹۴)، پیکره گزاره‌های معنایی زبان فارسی (میرزایی و مولودی، ۲۰۱۶) امکانات خوبی را در جهت واکاوی و پژوهش در موضوع فعل‌های بسیط و ترکیبی فراهم می‌کند. در این پژوهش، این فرض مطرح می‌شود که اگر یک معنای محوری، منشأ شکل‌گیری شمار بیشتری از فعل‌های ترکیبی باشد، اما از معناهای دیگر تعداد کمتری فعل ترکیبی پدید آمده باشد، می‌توان این تفاوت را نشانه‌ای از نزدیکی معنای اول به معنای پیش‌نمونه دانست. چنین برداشتی از مفهوم پیش‌نمونی، چالش‌های تعیین معنای محوری بر اساس فراوانی وقوع را نیز تا حد زیادی برطرف می‌کند.

در ادامه، برای بررسی دقیق‌تر رفتار معنایی فعل‌های ترکیبی در این پژوهش از ساخت موضوعی افعال استفاده شد. چرا که تفاوت در ساخت موضوعی در صورت‌های یکسان یک فعل می‌تواند بیانگر تفاوت در معنای گزاره‌ای آن باشد. در این دو نمونه، یک فعل واحد با دو ساخت موضوعی متفاوت، دو صحنه و در نتیجه دو معنای متمایز را ایجاد کرده‌اند. این موضوع، اهمیت توجه به ساخت موضوعی را در آموزش فعل‌های مرکب به غیرفارسی‌زبانان دوچندان می‌سازد؛ نکته‌ای که جلیلیان و حق‌بین (۱۳۹۸) نیز بر آن تأکید کرده‌اند. برای مثال، نمونه‌های (۶) و (۷) نشان می‌دهند که تغییر در تعداد و نقش مشارکان یک ساخت فعلی، با تغییر در معنای فعل مرکب همراه است. در جمله (۶) «او» تجربه‌گر رویداد و «غصه بچه» محرک حالت عاطفی است و بر اساس ساخت موضوعی فعل، «او» به‌عنوان مشارک اول و «غصه بچه» به‌عنوان مشارک دوم در نظر گرفته می‌شود.

۶. ساختمان آتش گرفت. [مشارک اول: کنش‌پذیر]

۷. او از غصه بچه‌ش آتش گرفت. [مشارک اول: تجربه‌گر، مشارک دوم: محرک]

به بیان دیگر، تفاوت در ساخت موضوعی، دو رویداد متمایز را پدید می‌آورد؛ یکی رویداد «شعله کشیدن آتش در یک ساختمان» و دیگری «به نهایت اندوه رسیدن». این مشاهده نشان می‌دهد که ساخت موضوعی نقشی اساسی در سازمان‌دهی معنای فعل‌های مرکب دارد. مسئله‌ای که در پژوهش‌های پیشین درباره چندمعنایی فعل گرفتن مورد توجه قرار نگرفته است و پژوهش حاضر در پی پر کردن این خلاء پژوهشی است.

در این مقاله تلاش می‌شود تا به سه پرسش زیر پاسخ داده شود:

۱. میان ساخت موضوعی و تعدد معنایی فعل‌های مرکب حاوی همکرد گرفتن چه رابطه‌ای وجود دارد؟
۲. معانی پیش‌نمونه فعل‌های مرکب با همکرد گرفتن تا چه اندازه به یک معنای واحد قابل تقلیل‌اند؟
۳. پیامدهای این یافته‌ها برای آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان چیست؟

۲. پیشینه پژوهش

خانلری (۱۳۸۲: ۴۸) فعل مرکب را ترکیب دو واژه مستقل می‌داند که جزء نخست معمولاً اسم یا صفت و جزء دوم فعل صرف‌شونده یا «همکرد» است و «کردن» را پربسامدترین همکرد معرفی می‌کند. دبیرمقدم (۱۳۷۶، ۱۳۸۴) با تقسیم افعال مرکب به دو دسته «ترکیبی» و «انضمامی»، هفت همکرد پربسامد شامل «کردن، زدن، دادن، گرفتن، کشیدن، داشتن و خوردن» را برمی‌شمرد و مرز معنایی میان دو جزء در افعال ترکیبی را کمرنگ‌تر از افعال انضمامی می‌داند (۱۳۸۴: ۱۷۰-۱۷۱). دبیرمقدم

برخلاف پژوهشگرانی چون محمد و کریمی^۱ (۱۹۹۲)، کریمی (۱۹۹۷)، کریمی‌دوستان (۱۹۹۷، ۲۰۰۳، ۲۰۰۵، ۲۰۰۸) و فامیلی^۲ (۲۰۰۶)، جزء فعلی را صرفاً فعل سبک نمی‌داند، بلکه آن را در نوع عمل مؤثر می‌شمارد. در مقابل، کریمی‌دوستان (۱۹۹۷) فعل سبک را حد واسطه فعل واژگانی و فعل کمکی دانسته و معتقد است این عنصر، با وجود رنگ‌باختگی معنایی، کاملاً تهی از معنا نیست و در اعطای نقش تتا نقش دارد. منصوری (۱۳۹۲) نیز «سبک‌شدگی» همکرد را فرایندی تدریجی و پیوستاری می‌داند که میزان رنگ‌باختگی معنایی در افعال مختلف آن یکسان نیست. پژوهش حاضر در امتداد رویکرد میرزایی (۱۳۹۴) است که معیار اصلی در تحلیل فعل را محتوای معنایی و گزاره‌ای آن می‌داند. در این دیدگاه، هر فعل رویداد یا وضعیتی را بازنمایی می‌کند و برای تحقق خود مشارکاتی را فرا می‌خواند (میرزایی، ۱۳۹۴: ۶۸). با توجه به اینکه پردازش اولیه زبان‌آموزان عمدتاً معنامحور است، آموزش فعل نیز باید بر انتقال معنای رویداد و مشارکان آن استوار باشد. در دستور شناختی نیز فعل واحدی زبانی است که یک فرایند را نماسازی می‌کند (شریف، ۱۳۹۴: ۸۴؛ لنگاکر^۳، ۱۹۸۷).

در فرهنگ سخن (انوری، ۱۳۸۱: ۶۱۳۵-۶۱۴۰) برای «گرفتن» ۸۲ مدخل ثبت شده که یکی از آن‌ها به کاربرد این فعل به‌عنوان همکرد اختصاص دارد و می‌توان گفت «گرفتن» بیش از ۸۰ معنای متمایز دارد که در مقایسه با «زدن» (۷۱ مدخل)، پس از «کردن» چندمعناترین فعل‌یار در فارسی امروز محسوب می‌شود. بیشتر پژوهش‌هایی که روی چند معنایی گرفتن متمرکز شده‌اند، معنای پیش‌نمونه آن را «دریافت کردن» یا «به دست آوردن» دانسته و کوشیده‌اند سایر معانی را از این معنای مرکزی تبیین کنند؛ از جمله (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ عموزاده و همکاران، و رزم‌دیده و راویز، ۱۴۰۰). برای نمونه، عموزاده و همکاران (۱۳۹۴) معنای «گرفتن» را در هشت دسته اصلی طبقه‌بندی کرده‌اند. رزم‌دیده و راویز (۱۴۰۰) نیز در چارچوب صرف ساختی، هفت طرحواره اصلی (از جمله «به‌دست‌آوردن»، «دریافت کردن»، «به‌خود گرفتن»، «استخراج»، «احاطه»، «تشریفات» و «گیرانداختن») را معرفی کرده‌اند. در مجموع، پژوهش‌های پیشین چندمعنایی «گرفتن» را عمدتاً از مسیر گسترش معنای واژگانی و روابط میان معنای تبیین کرده‌اند، در حالی که نقش «ساخت موضوعی» و «آرایش مشارکان» در شکل‌گیری این چندمعنایی به‌صورت نظام‌مند بررسی نشده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر این خلأ، رابطه میان ساخت موضوعی و شبکه معنایی فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن» را واکاوی می‌کند تا ازین مسیر بتواند به هسته‌های معنایی پیش‌نمونه نزدیک شود.

۳. چارچوب نظری

واکاوی چندمعنایی «گرفتن» به عنوان فعل مرکب در زبان فارسی و کاربرد آن در آموزش زبان دوم، نیازمند چارچوبی چندبعدی است که میان فرایندهای شناختی یادگیری و ساخت‌های نحوی-معنایی پیوند برقرار کند. چارچوب نظری این پژوهش در دو سطح به‌هم‌پیوسته صورت‌بندی شده است: نخست، معرفی رویکردهای کاربرد-بنیان در آموزش زبان دوم و سازه‌های این رویکرد؛ سپس، نظریه ساخت به عنوان پل ارتباطی نحو و معنا.

¹ J. Mohammad & S.karimi

² N. Family

³ R.W. Langacker

اصطلاح کاربرد-بنیان اولین بار توسط لانگاکر^۱ (۱۹۸۷) و در چهارچوب نظریهٔ دستور شناختی^۲ ساخته و تثبیت شده و بعدها زبان‌شناسان دیگری چون توماسلو^۳ (۲۰۰۳) کرافت و کروز^۴ (۲۰۰۴) بایی (۲۰۱۰) و دیسل^۵ (۲۰۱۱) تعاریفی ارائه دادند و کم‌کم این اصطلاح در آثار زبان‌شناسان دیگر هم ظاهر شد. در مقالات و کتاب‌هایی که به نظریه‌های آموزش زبان دوم پرداخته‌اند، اصطلاح کاربرد-بنیان عموماً نه با نام نظریه که با برچسب رویکردها عنوان شده است و دلیل این مسئله این است که رویکردهای مبتنی بر کاربرد آنقدر گسترده و متنوع هستند که نمی‌توان آن‌ها را نظریه‌ای مستقل به شمار آورد. بلکه این رویکردها چهارچوبی برای درک بسیاری از عوامل پیچیده‌ای فراهم می‌کنند که در پس یادگیری زبان نهفته‌اند؛ چراکه هیچ عاملی به تنهایی دلیل کافی برای فراگیری زبان دوم نیست (الیس و وولف، ۲۰۱۵: ۹۰). رویکردهای کاربرد-بنیان بر این مسئله تاکید دارند که انسان‌ها یاد می‌گیرند که زبان را به منظور ایجاد معنای اشتراکی به کارگیرند. در نگاه این رویکردها، یادگیری زبان معنا-محور است و ریشه در فرآیندهای شناختی-اجتماعی عمومی دارد. بنابراین، این مهارت بیشتر از اینکه به صورت ژنتیکی به ما اهدا شده باشد، مهارتی است که یاد گرفته می‌شود (ارتگا^۷ و همکاران ۲۰۱۶).

سازه‌های اصلی رویکردهای کاربرد-بنیان در آموزش زبان دوم عبارتند از پردازش منطقی شناختی^۸، یادگیری نمونه-بنیان^۹ و ساخت‌ها^{۱۰}، (الیس و وولف، ۲۰۱۵: ۷۵-۷۶). برای فهم بهتر این سازه‌ها و نقش آن در تحلیل داده‌های پژوهش‌نگاهی به این سازه‌ها می‌اندازیم. که مهمترین آن‌ها اثر بسامد است.

قانون زیپف (زیپف، ۱۹۳۵) یکی از قوانین بنیادین در زبان طبیعی است که نشان می‌دهد تعداد کمی از واژه‌های پربسامد، بخش بزرگی از کل داده‌های زبانی را تشکیل می‌دهند. طبق این قانون، بسامد واژه‌ها بر اساس رتبه‌شان در جدول بسامد کاهش می‌یابد؛ به گونه‌ای که واژه پرتکرار اول تقریباً دو برابر واژه پرتکرار دوم، و واژه پرتکرار دوم سه برابر پرتکرار سوم و به همین ترتیب هرچه قدریک واژه پربسامدتر، رتبهٔ عددی آن پایین‌تر است. این الگو نه تنها در واژه‌ها، بلکه در ساخت‌های دستوری و حتی شبکه‌های باهم‌آیی و وابستگی‌های نحوی نیز مشاهده شده است. به همین دلیل، قانون زیپف به عنوان یک اصل جهانی در زبان‌شناسی شناخته می‌شود و شواهدی قوی برای اهمیت نقش بسامد در پردازش، یادگیری و اکتساب زبان فراهم می‌آورد.

الیس و فریاجونیور^{۱۱} (۲۰۰۹) نشان دادند که در یادگیری ساخت‌های بنیادین نحوهٔ توزیع فعل‌ها اهمیت زیادی دارد. به این ترتیب که بیشتر فعل‌ها تنها چند نمونه پرتکرار دارند که در زبان پرکاربردند و بقیه فعل‌ها خیلی کم‌تکرار هستند؛ این توزیع طبق قانون زیپف است. یادگیرندگان ابتدا پرتکرارترین و پیش‌نمونه‌ای‌ترین افعال را یاد می‌گیرند و از آن‌ها در ساخت‌ها استفاده

^۱ R. Langacker

^۲ cognitive grammar

^۳ M. Tomasello

^۴ W. Croft & D.A. Cruse

^۵ H. Diessel

^۶ S. Wulff

^۷ L. Ortega

^۸ Rational cognitive processing

^۹ Exemplar-based learning

^{۱۰} constructions

^{۱۱} F. Ferreira-Junior

می‌کنند. این نکته حائز اهمیت است که در پژوهش حاضر بسامد تعداد یا وقوع^۱ مدنظر نیست بلکه بسامد نوع^۲ یا وقوع یکتا موردنظر است. بسامد نوع یعنی تعداد گونه‌های متفاوتی از یک ساختار کلی یا الگوی زبانی و بسامد وقوع به تعداد کل دفعات وقوع یک فرم یا ساختار مشخص در زبان اشاره دارد (الیس، ۲۰۰۲).

ذهن زبان‌آموز با مشاهده نمونه‌های متعدد، به تدریج قواعد کلی را استخراج می‌کند و از طریق مقایسه نمونه‌ها و شناسایی ویژگی‌های مشترک، تعمیم می‌دهد. این فرایند نمونه‌محور در واقع بازتابی از سازوکارهای شناختی گسترده‌تری است که در سطح معنایی و دستوری زبان نیز نقش کلیدی دارند. نظریه‌های شناختی مانند نظریه پیش‌نمونه^۳ تلاش می‌کنند توضیح دهند چگونه مفاهیم و دسته‌بندی‌های زبانی در ذهن انسان بر اساس نمونه‌های مرکزی و برجسته شکل می‌گیرند (رُش، ۱۹۷۳؛ لیکاف^۴، ۱۹۸۷؛ تیلور^۵، ۲۰۱۵). به بیان دیگر، ذهن نه تنها با استفاده از قواعد انتزاعی بلکه با اتکا بر تجارب نمونه‌ای و الگوهای پرتکرار، سازمان‌دهی و پردازش زبان را انجام می‌دهد. این دیدگاه، که ابتدا توسط رش (۱۹۷۳) مطرح شد نشان می‌دهد که فهم و تولید زبان به شدت با فرآیندهای نمونه‌محور و وزن‌دهی به ویژگی‌ها ارتباط دارد. رُش نشان داد که اعضای یک مقوله زبانی در ذهن ما ارزش برابر ندارند و بعضی مقوله‌ها بنیادین‌تر و بعضی حاشیه‌ای‌تر هستند (رش، ۱۹۷۳: ۳۳۶). نظریه مقوله‌های طبیعی رُش (۱۹۷۳) ابتدا بیشتر بر مقوله‌های اسمی متمرکز بود. اما، این ایده بعدها به مقوله‌های دیگری نیز تعمیم داده شد. برای مثال، لیکاف (۱۹۸۷) در بحثی پیرامون افعال حرکتی نشان داد که فعل‌هایی مانند «رفتن» در مرکز یک مقوله حرکتی قرار دارند و فعل‌های دیگری مثل «قدم زدن»^۶، «رژه رفتن»^۷ و «تلوتلو خوردن»^۸ در این مقوله حاشیه‌ای محسوب می‌شوند (لیکاف، ۱۹۸۷: ۶۸). بر این اساس، معانی مختلف یک واژه را می‌توان همچون گسترش‌هایی از یک معنای سرنمون در نظر گرفت که از طریق روابط استعاری، مجازی یا بافتی به آن متصل می‌شوند. این چارچوب در تحلیل افعال چندمعنا اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا افعال پرکاربرد معمولاً شبکه‌ای از معانی مرتبط را دربرمی‌گیرند که هم از نظر بسامد و هم از نظر برجستگی شناختی یکسان نیستند.

سازه بعدی رویکردهای کاربرد-بنیان مفهوم «ساخت» در این رویکردهاست. بایبی (۲۰۰۶) دستور زبان را بخشی از نظامی شناختی در نظر می‌گیرد که فرد در تجربه زبانی به دست می‌آورد. واحد دستوری در این نظام شناختی همان واحدی است که گلدبرگ^۹ (۱۹۹۵) و کرافت (۲۰۰۱) به آن پرداخته‌اند، یعنی «ساخت» که همزمان یک واحد صرفی و نحوی است. یک روی این واحد زبانی صورت و روی دیگر آن معناست (بایبی، ۲۰۱۰: ۸-۹). و اتفاقاً گویشوران زبان درباره این ساخت‌ها پیش‌آگاهی دارند. آنها نه تنها می‌دانند کدام ساخت‌ها برای هر فعل در زبان‌شان دستوری است؛ بلکه می‌دانند که احتمال به کارگیری یک ساخت نسبت به دیگری چقدر است. این آگاهی از حافظه‌ای می‌آید که پر از بازنمایی‌های شناختی و اطلاعاتی درباره کاربردهای

^۱ Token frequency

^۲ type frequency

^۳ prototype theory

^۴ E. Rosch

^۵ G. Lakoff

^۶ J. R. Taylor

^۷ لیکاف در اینجا فعل amble را مثال می‌زند که معادل سلاسه سلاسه رفتن است و برای اینکه این وضعیت را در فارسی با قید نشان می‌دهیم معادل قدم زدن در اینجا در نظر گرفته شده است.

^۸ March

^۹ stagger

^{۱۰} A. E. Goldberg

عملی و بافت گفتمانی است (بابی، ۲۰۲۳: ۱۷). گلدبرگ (۱۹۹۵) در دستور ساخت استدلال می‌کند که معناهای فعل‌ها مستقیماً از خود فعل‌ها استخراج نمی‌شوند، بلکه بیشتر از ساخت‌های نحوی-معنایی سرچشمه می‌گیرند که فعل‌ها در آن‌ها ظاهر می‌شوند. به عبارت دیگر، آنچه باعث می‌شود یک جمله ساختار نحوی خاصی داشته باشد، بیشتر به ساختار کلی جمله یا همان ساخت موضوعی^۱ مربوط است تا معنای ذاتی خود فعل. مثلاً در جمله (۸)، ساخت موضوعی «الف چیزی را از ب گرفت»، الگوی معنایی خاصی دارد که به انتقال از ب به الف اشاره می‌کند. به این ترتیب مفهوم این انتقال یعنی «معنای مرتبط با نحو» را نه از خود فعل، بلکه باید به ساختی نسبت داد که فعل در آن حضور دارد (گلدبرگ، ۱۹۹۵: ۲۸).

۸. علی کتاب را از مریم گرفت.

در بحث چندمعنایی فعل‌ها، گلدبرگ بیان می‌کند که این ساخت‌های موضوعی هستند که چندمعنایی‌ها را ایجاد می‌کنند و نه فعل‌ها به تنهایی.

۹. علی کیف را از کیف‌قاپ گرفت. (پس گرفتن کیف)

۱۰. علی اطلاعات لازم را از مریم گرفت. (دریافت اطلاعات)

۱۱. علی قدرت فکر کردن را از مریم گرفت. (سلب اختیار)

مثال‌های (۹) تا (۱۱) نشان می‌دهند که الگوی ساختی «الف چیزی را از ب گرفت» یک ساخت چندمعنا است که حول معنای مرکزی انتقال از «ب به الف» حرکت می‌کند. ولی بسته به نوع مفعول مستقیم، مفعول غیرمستقیم و بافت جمله، می‌تواند معنای متنوعی به خود بگیرد. گلدبرگ این پدیده را چندمعنایی ساخت در نظر می‌گیرد. گلدبرگ (۲۰۱۹) ساخت‌های بنیادین مقوله‌ای را تعیین‌کننده انواع بند و جمله در زبان‌های مختلف می‌داند. ساخت‌هایی که هرچند انتزاعی‌اند ولی، تعیین‌کننده این هستند که چه کسی چه کاری را با تأثیر بر چه کسی انجام می‌دهد و به علاوه، بر ساختار اطلاعاتی جمله نیز تأثیرگذارند. و از آنجاییکه قاعده‌مندی در آن‌ها دیده می‌شود زبان‌آموزان به دنبال دسته‌بندی و یادگیری آن‌ها هستند (گلدبرگ، ۲۰۱۹: ۲۸).

۳-۱. روش پژوهش

داده‌های این پژوهش از پیکره نقش‌های معنایی (میرزائی و مولودی، ۱۳۹۳) استخراج شدند. این پیکره، لایه معنا را به صورت دستی بر روی پیکره نحوی وابستگی زبان فارسی (رسولی و همکاران، ۲۰۱۳) افزوده است. نظام برچسب‌گذاری این پیکره با الهام از دستور حالت و معناشناسی قالبی فیلمور^۲ (۱۹۷۶)، فیلمور و اتکینز، (۱۹۹۸)، فیلمور و بیکر، (۲۰۰۱) و همچنین رده‌بندی افعال در وربنت^۳ (لوین^۴، ۱۹۹۳) انجام شده است. لازم به ذکر است که برچسب‌های معنایی این پیکره عیناً متناظر با فهرست نقش‌های معنایی پیشنهادشده توسط فیلمور نیستند؛ بلکه تدوین‌کنندگان پیکره با در نظر گرفتن ویژگی‌های زبان فارسی، برخی از نقش‌های معنایی را با یکدیگر تلفیق کرده و در مواردی نیز نقش‌های جدیدی به این مجموعه افزوده‌اند. در پژوهش حاضر نقش‌های معنایی بر اساس تعاریف ارائه‌شده در این پیکره معرفی و به کار گرفته شده‌اند. تعاریف ارائه‌شده برگرفته از راهنمای

^۱ Verb argument complement (VAC)

^۲ C. J. Fillmore

^۳ Verbnets

^۴ B. Levin

وربنت (لوی، ۱۹۹۳) است. نقش معنایی هر مشارک بر اساس ویژگی‌های معنایی آن تعیین شده است. جدول (۱) مشخصات کمی پیکره و جدول (۲) نقش‌های معنایی مورد استفاده در پیکره مورد بررسی این پژوهش را نشان می‌دهد. معادل‌های انگلیسی این جدول برگرفته از راهنمای وربنت (پالمر^۱ و همکاران، ۲۰۱۴) است.

جدول ۱.

مشخصات کمی پیکره

ردیف	شاخص پیکره	تعداد
۱	کل جملات	۲۹۹۸۲
۲	میانگین طول جمله (واژه)	۱۶/۶۱
۳	کل افعال ^۲	۶۲۸۸۹
۴	افعال یکتا ^۳	۹۲۰۰
۵	افعال مفهومی ^۴	۱۵۶۵۸
۶	افعال ترکیبی ^۵	۱۳۹۲۳

جدول ۲.

نقش‌های معنایی موجود در داده‌ها

نقش‌های معنایی	تعریف
کنشگر ^۶	مشارکی که به صورت ارادی کنش فعل را انجام می‌دهد.
تجربه‌گر ^۷	رویداد یا احساسی را تجربه یا درک می‌کند.
کنش‌پذیر ^۸	مشارکی که تحت تأثیر فعل قرار می‌گیرد.
مکان‌دار ^۹	مشارکی که در سکون و یا حرکت است و فعل درباره آن صحبت می‌کند.
کنش‌بر ^{۱۰}	موضوعی که نقطه مقابل کنش فعل است اما از آن تأثیر نمی‌گیرد.
بهره‌ور ^{۱۱}	مشارکی که از رویداد منفعت یا بهره‌ای می‌برد.
نتیجه ^{۱۲}	مکان غیرفیزیکی یا وضعیت‌ها زمانیکه رویداد فعلی به آن‌ها ختم می‌شود.
منشا ^{۱۳}	مکان غیرفیزیکی یا وضعیت‌ها وقتی فعل از سمت آن‌ها آغاز می‌شود.

¹ M. Palmer et al

² Tokens

³ Types

⁴ Verb Senses

⁵ Compound verbs

⁶ Agent

⁷ Experiencer

⁸ Patient

⁹ theme

¹⁰ koneshbar: این نقش معنایی برای اولین بار در پیکره نقش‌های معنایی (میرزایی و مولودی، ۱۳۹۳) تعریف شده است.

¹¹ Beneficiary

¹² Result

¹³ Source

نقش‌های معنایی	تعریف
سبب ^۱	مشارکی که سبب وقوع رویداد یا تغییر وضعیت مشارک دیگر می‌شود.
مکان ^۲	مشارکی که محل یا فضای مرتبط با رویداد را مشخص می‌کند.
مقدار ^۳	مشارکی که مقدار یا کمیت مرتبط با رویداد را مشخص می‌کند.
محرک ^۴	مشارکی که سبب برانگیختگی احساس یا ادراکی در تجربه‌گر می‌شود.
دربارگی ^۵	موضوع رخداد و رویداد جمله است.

یکی از تصمیم‌های روش‌شناختی در این پژوهش، مبنا قرار دادن مشارک دوم برای تفکیک هسته‌های معنایی افعال مرکب است. این گزینش بر دو استدلال استوار است؛ اول اینکه، بررسی توزیع داده‌ها در پیکره نشان داد که در بیش از ۱۱،۵۰۰ مورد از مجموع ۱۵،۰۰۰ گزاره فعلی، مشارک نخست نقش معنایی «کنشگر» یا «تجربه‌گر» را می‌پذیرد. یافته‌های میرزایی (۱۳۹۸) درباره سلسله‌مراتب نقش‌های معنایی در زبان فارسی نیز مؤید آن است که فاعل در زبان فارسی بیشترین گرایش را به پذیرش نقش کنشگر دارد. از این رو، مشارک اول اطلاعات تمایزبخش اندکی برای خوشه‌بندی شبکه معنایی چندگانه همکرد گرفتن به دست می‌دهد. و دیگر اینکه تنها در ۳،۰۰۰ ساخت فعلی از کل پیکره مشارک سوم حضور دارد و این مشارک به همین دلیل از تحلیل کنار گذاشته شد. به این ترتیب، برای تحلیل داده‌ها و دستیابی به الگوهای معنایی، افعال بر اساس نقش معنایی مشارک دوم دسته‌بندی شدند.

در این پژوهش، ۴۴۱ فعل مرکب متمایز با «گرفتن» شناسایی شد. از آنجا که تحلیل الگوهای ظرفیتی نیازمند حداقل تکرار برای تعمیم‌پذیری آماری است، «آستانهٔ بسامدی ۲۰» برای تفکیک فعل‌های پرسامد از کم‌سامد در نظر گرفته شد. در نتیجه، ۳۲۹ فعل واجد شرایط وارد مرحلهٔ تحلیل نهایی گردیدند. ۱۱۲ فعل دیگر (شامل ۱۱ نقش معنایی در جایگاه ظرفیت دوم با بسامدهای ۵، ۱۷ و ۱۸) به دو دلیل «عدم کفایت آماری برای تعمیم الگوها» و «خطای برچسب‌زنی در برخی نمونه‌ها»، از دایره تحلیل‌های اصلی کنار گذاشته شدند. پایایی برچسب‌گذاری داده‌ها توسط دو ارزیاب مستقل و با استفاده از ضریب «کاپای کوهن» (با مقادیر بالاتر از ۰/۸۵) سنجیده شد. نتایج به‌دست‌آمده در دو مرحله‌ی آغازین و پایانی پروژه، نشان‌دهندهٔ توافق «تقریباً کامل» و اعتبار بالای برچسب‌گذاری در تمامی دسته‌بندی‌هاست.

۴. تحلیل داده‌ها

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، برای بررسی هسته معنایی فعل‌های مرکب حاوی همکرد «گرفتن»، دسته‌بندی آنها بر اساس نقش معنایی مشارک دوم صورت گرفت. به منظور انتخاب عناوین برای هسته‌های معنایی هر دسته، برچسب‌های پیشنهادی توسط سه ارزیاب مورد بازبینی قرار گرفت و در نهایت، عناوین مورد نظر بر اساس توافق جمعی تعیین شد.

¹ Cause

² location

³ Extent

⁴ Stimulus

⁵ Topic

جدول ۲ توزیع فعل‌های دارای همکرد «گرفتن» را بر حسب نقش معنایی مشارک دوم نشان می‌دهد. همانطور که داده‌های جدول ۲ نشان می‌دهد، بیشترین بسامد به فعل‌هایی اختصاص دارد که مشارک دوم آنها نقش معنایی کنش‌بر را بر عهده دارد (۱۳۴ مورد). پس از آن، افعال تک‌ظرفیتی، که فاقد مشارک دوم هستند و سپس فعل‌هایی با نقش‌های معنایی کنش‌پذیر (۳۹ مورد)، منشأ (۳۴ مورد)، مکان (۲۹ مورد) و محرک (۲۱ مورد)، به‌ترتیب از نظر بسامد قرار می‌گیرند. در ادامه هریک از دسته‌ها مورد بررسی دقیق‌تر قرار می‌گیرد.

جدول ۲.

نقش معنایی مشارک دوم

مشارک جایگاه دوم	تعداد
کنش‌بر	۱۳۴
بدون مشارک دوم	۵۸
کنش‌پذیر	۳۹
منشأ	۳۴
مکان	۲۹
محرک	۲۱

۴-۱. مشارک جایگاه دوم: کنش‌بر

افعال مرکب با ساخت موضوعی «کنشگر + کنش‌بر» با ۱۲۳ مورد وقوع، پرتکرارترین الگوی این گروه از داده‌ها است. بررسی نشان می‌دهد کاربردهای این الگو حول چهار هسته معنایی «دریافت»، «بازنمایی»^۱، «ارزیابی»^۲ و «برپایی»^۳ سازمان یافته‌اند. این تنوع نشان می‌دهد که در این دسته، فعل «گرفتن» از انعطاف معنایی بالایی برخوردار است و در تعامل با جزء غیرفعلی، روابط معنایی متفاوتی را میان کنشگر و کنش‌بر برقرار می‌کند. در هسته «دریافت»، کنشگر چیزی را به دست می‌آورد یا در اختیار می‌گیرد و کنش‌بر موجودیتی است که موضوع این فرایند قرار می‌گیرد اما از آن تأثیر نمی‌گیرد؛ مانند/مانت گرفت، جایزه گرفت، امتیاز گرفت و بهره گرفت. در هسته «بازنمایی»، کنشگر با انجام عملی، داده، تصویر یا اطلاعاتی را ثبت یا استخراج می‌کند؛ مانند عکس گرفت، فیلم گرفت، تست گرفت، آمار گرفت، اندازه گرفت. در هسته «ارزیابی»، رابطه میان کنشگر و کنش‌بر بر قضاوت، سنجش یا موضع‌گیری ذهنی استوار است؛ مثل ایراد گرفت، عیب گرفت، خرده گرفت، دست‌کم گرفت، نادیده گرفت. در نهایت، در هسته «برپایی»، کنشگر مسبب یا برگزارکننده یک رویداد اجتماعی است؛ مانند جشن گرفت، مراسم گرفت، مهمانی گرفت.

¹ Representation

² evaluation

³ Holding

جدول ۳.

نقش معنایی کنش‌بر به عنوان مشارک دوم

مشارکان	تعداد	هسته معنایی	نمونه‌ها
کنشگر + کنش‌بر	۱۲۳	دریافت	سفارش گرفت، مزد گرفت، امانت گرفت، جایزه گرفت، امتیاز گرفت، تحویل گرفت، بهره گرفت
		ثبت و سنجش	تست گرفت، آزمون گرفت، عکس گرفت، فیلم گرفت، کپی گرفت، پرینت گرفت، سی‌تی‌اسکن گرفت، آمار گرفت، اندازه گرفت، آزمایش گرفت
		ارزیابی	ایراد گرفت، عیب گرفت، خرده گرفت، دست‌کم گرفت، نادیده گرفت، درنظر گرفت، سرسری گرفت
		برپایی	جشن گرفت، مراسم گرفت، مهمانی گرفت، نامزدی گرفت، عروسی گرفت، تولد گرفت، ختم گرفت

۴-۲. افعال تک‌ظرفیتی

در بخش عمده‌ای از افعال مرکب تک‌ظرفیتی با همکرد «گرفتن»، تنها ظرفیت معنایی حاضر در ساخت ظرفیتی فعل، کنش‌پذیر است (۲۷ مورد).

جدول ۴.

نقش معنایی مشارک در افعال تک‌ظرفیتی

نقش معنایی مشارک	تعداد
کنش‌پذیر	۲۷
کنش‌گر	۱۷
مکان‌دار	۴
تجربه‌گر	۳
کنش‌بر	۲

همانطور که در جدول ۴ دیده می‌شود فعل‌های تک‌ظرفیتی با ظرفیت کنشگر، مکان‌دار، تجربه‌گر یا کنش‌بر کم تعداد هستند و از این رو طبق توافق قبلی و انتخاب آستانهٔ بسامدی ۲۰، از تحلیل کنار گذاشته شدند. در افعال تک‌ظرفیتی دارای مشارک کنش‌پذیر، معنای غالب بر تغییر وضعیت کنش‌پذیر متمرکز است. اگرچه نوع این تغییر در افعال مختلف یکسان نیست و گاه به صورت تغییر کیفی یک وضعیت (مانند بو گرفتن) و گاه به صورت تغییر در میزان یا مقیاس یک ویژگی (مانند شدت گرفتن و سرعت گرفتن) نمود می‌یابد، در سطحی انتزاعی‌تر همگی بر گذار کنش‌پذیر از یک وضعیت به وضعیت دیگر دلالت دارند. بر این اساس مطابق با آنچه در جدول ۵ مطرح شده، طرحوارهٔ معنایی «تغییر وضعیت» به عنوان هستهٔ معنایی این گروه در نظر گرفته می‌شود.

جدول ۵.

افعال مرکب تک‌ظرفیتی با همکرد گرفت

نقش معنایی مشارک	تعداد	هسته معنایی پیشنهادی	نمونه‌ها
کنش‌پذیر	۲۷	تغییر وضعیت و درجه‌مندی	بوگرفت، زبانش گرفت، آنفلوآنزا گرفت، شدت گرفت، سرعت گرفت، آرام گرفت، شکل گرفت، ارتفاع گرفت، اوج گرفت، بالاگرفت

در این دسته از افعال، هسته معنایی از «دریافت» که در بسیاری از پژوهش‌ها به عنوان معنای پیش‌نمونه «گرفتن» معرفی شده است، فاصله می‌گیرد. آنچه در این ساخت‌ها برجسته می‌شود، گذار از یک وضعیت به وضعیت دیگر است. این ویژگی در مثال‌های (۱۵) تا (۱۸) به خوبی مشاهده می‌شود.

۱۲. تشکل‌های صنفی به تدریج شکل می‌گیرند.

۱۳. روند بازسازی مناطق آسیب‌دیده از جنگ رمضان سرعت گرفت.

۱۴. بعد از چند ساعت بالاخره بچه آرام گرفت.

۳-۴. مشارک جایگاه دوم: کنش‌پذیر

در این دسته از افعال، الگوی معنایی نسبتاً یکدستی مشاهده می‌شود و افعال حول هسته معنایی «اعمال کنترل» سازمان یافته‌اند. در این دسته از افعال، معنای پیش‌نمونه‌ای فعل «گرفتن» به معنای «دریافت و به دست آوردن» تضعیف شده و جای خود را به معنایی داده است که بر ایجاد سلطه، احاطه یا در اختیار گرفتن کنش‌پذیر دلالت می‌کند. در نتیجه کنشگر با انجام عمل، نوعی کنترل یا تسلط را بر مشارک دوم اعمال می‌کند و کنش‌پذیر موضوع این کنترل قرار می‌گیرد. افعالی مانند «اسیر گرفت، در محاصره گرفت، گروگان گرفت و هدف گرفت» همگی این الگوی مشترک را بازنمایی می‌کنند؛ با این تفاوت که مفهوم کنترل در برخی افعال به صورت تصرف و سلب اختیار، و در برخی دیگر به صورت به کارگیری و در اختیار گرفتن، و در برخی دیگر به صورت قرار دادن کنش‌پذیر در کانون کنش یا محاصره نمود پیدا می‌کند. بنابراین می‌توان «اعمال کنترل» را هسته معنایی مشترک این دسته دانست.

جدول ۶.

مشارک جایگاه دوم: کنش‌پذیر

مشارک دوم	تعداد	هسته معنایی پیشنهادی	نمونه‌ها
کنشگر + کنش‌پذیر	۲۹	اعمال کنترل	اسیر گرفت، در اختیار گرفت، دست گرفت، به خدمت گرفت، در محاصره گرفت، هدف گرفت، گروگان گرفت

۴-۴. مشارک جایگاه دوم: منشا

در این دسته از افعال، که در جدول ۷ نمایش داده شده‌اند، مشارک دوم نقش «منشأ» را بر عهده دارد و هسته معنایی افعال حول مفهوم «خاستگاه» سازمان یافته است. در این ساخت، رویداد همواره با یک مبدأ یا منشأ ارتباط دارد؛ این ارتباط گاه به صورت انتقال موجودیتی از منشأ به کنشگر نمود می‌یابد، مانند «پول گرفت، اجازه گرفت، مجوز گرفت». و گاه به صورت انتساب یک پدیده به خاستگاه آن تحقق می‌یابد، مانند «ریشه گرفت، نشأت گرفت، سرچشمه گرفت». با وجود تفاوت در این نموده‌های معنایی، تمامی افعال این دسته از معنایی مشترک پیروی می‌کنند که در آن منشأ یا خاستگاه، نقطه آغاز رابطه معنایی است. افعال این دسته را می‌توان یکی از نزدیک‌ترین ساخت‌ها به معنای پیش‌نمونه‌ای فعل «گرفتن» دانست؛ زیرا رابطه بنیادین «انتقال از منشأ به دریافت‌کننده» در تمامی نمونه‌ها حفظ شده است.

جدول ۷.

مشارک جایگاه دوم: منشا

مشارک دوم	تعداد	هسته معنایی پیشنهادی	نمونه‌ها
منشأ	۲۱	خاستگاه	اجازه گرفت، تضمین گرفت، مجوز گرفت، الگو گرفت، پول گرفت، قول گرفت، عبرت گرفت، مهلت گرفت، پند گرفت، درس گرفت، دستمزد گرفت، ریشه گرفت، سرچشمه گرفت، منشأ گرفت، نشأت گرفت

۴-۵. مشارک جایگاه دوم: مکان

در این دسته، افعال حول هسته معنایی «استقرار» سازمان یافته‌اند. در این ساخت، مشارک دوم نقش مکان را بر عهده دارد و رویداد بر قرار گرفتن، جای‌گیری یا تثبیت یک موجودیت در یک مکان یا موقعیت دلالت می‌کند. این استقرار ممکن است عینی باشد، مانند «سنگر گرفتن و قرار گرفتن»، یا به صورت انتزاعی در قالب تثبیت یک وضعیت یا فرایند نمود یابد؛ مانند «پا گرفتن و ریشه گرفتن». با وجود تفاوت در مصادیق، همه این افعال از طرحواره مشترک «قرار یافتن و تثبیت در یک مکان یا موقعیت» پیروی می‌کنند و مفهوم استقرار را می‌توان هسته معنایی مشترک این دسته دانست.

جدول ۸.

مشارک جایگاه دوم: مکان

مشارک دوم	تعداد	هسته معنایی پیشنهادی	نمونه‌ها
مکان	۲۲	استقرار	جا گرفت، قرار گرفت، لنگر گرفت، سنگر گرفت، پهلوی گرفت، پناه گرفت، اقامت گرفت، اسکان گرفت، استقرار گرفت، جای گرفت

۴-۶. مشارک جایگاه دوم: محرک

در این دسته از افعال، مشارک نخست تجربه‌گر و مشارک دوم محرک است و نقش محرک، برانگیختن یا ایجاد تغییری در وضعیت جسمانی، هیجانی یا روانی تجربه‌گر است. افعالی مانند «حرصش گرفت، لجش گرفت، عُشش گرفت، زورش گرفت، خوابش گرفت، انگیزه گرفت، جرأت گرفت» همگی این الگوی معنایی را بازنمایی می‌کنند. در این افعال، تجربه‌گر تحت تأثیر محرک از یک حالت درونی به حالتی دیگر منتقل می‌شود؛ این تغییر ممکن است به صورت بروز یک هیجان، ایجاد یک حالت جسمانی، شکل‌گیری یک انگیزه نمود پیدا کند. اما در تمامی نمونه‌ها محور معنایی فعل، دگرگونی درونی تجربه‌گر است و به همین دلیل «تغییر حالت درونی» را می‌توان هسته معنایی مشترک این دسته از افعال دانست.

جدول ۹.

مشارک جایگاه دوم: محرک

مشارک دوم	تعداد	هسته معنایی پیشنهادی	نمونه‌ها
محرک	۲۱	تغییر حالت درونی	حرصش گرفت، لجش گرفت، عُشش گرفت، زورش گرفت، ماتم گرفت، خوابش گرفت، انگیزه گرفت، سردرد گرفت، دلش گرفت، جرات گرفت، جبهه گرفت، اثر گرفت، آتش گرفت

۴-۷. نقش معنایی مشارک دوم و هسته‌های معنایی

در افعال دوظرفیتی میان نقش معنایی مشارک دوم و هسته‌های معنایی فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن» رابطه نظام‌مندی وجود دارد. به‌گونه‌ای که هر نقش معنایی، زمینه را برای برجسته‌شدن هسته‌های معنایی خاصی فراهم می‌کند. در ساخت‌هایی که مشارک دوم نقش کنش‌بر دارد، هسته‌های معنایی «دریافت»، «بازنمایی»، «ارزیابی» و «برپایی» فعال می‌شود. در این ساخت‌ها، مشارک دوم اگرچه در شکل‌گیری رخداد نقش دارد، خود موضوع تغییر یا اثرپذیری فعل نیست؛ بنابراین معنایی شکل می‌گیرند که بیشتر بر دستیابی، انتساب، شکل‌گیری یا ایجاد یک وضعیت دلالت دارند. در مقابل، در ساخت‌هایی که مشارک دوم نقش کنش‌پذیر دارد، هسته معنایی «اعمال کنترل» برجسته است؛ زیرا در این دسته، مشارک دوم در معرض تأثیر مستقیم کنش قرار می‌گیرد و رخداد فعل نوعی اعمال قدرت یا کنترل نسبت به آن را بازنمایی می‌کند. در ساخت‌های دارای مشارک دوم با نقش منشأ، هسته معنایی «خاستگاه» شکل می‌گیرد؛ چراکه مشارک دوم به‌عنوان نقطه آغاز رخداد در ساخت بازنمایی می‌شود. همچنین در ساخت‌هایی که مشارک دوم نقش مکان دارد، هسته معنایی «استقرار» فعال می‌شود و تمرکز معنایی بر قرارگیری یا تثبیت در یک موقعیت مکانی است. نهایتاً در ساخت‌هایی که مشارک دوم نقش محرک دارد، هسته معنایی «تغییر حالت درونی» برجسته است؛ زیرا محرک، عامل ایجاد دگرگونی در وضعیت درونی تجربه‌گر است. این الگوها نشان می‌دهد که هسته‌های معنایی فعل‌های مرکب با همکرد «گرفتن» مستقل از ساخت موضوعی شکل نمی‌گیرند، بلکه از تعامل میان فعل‌یار، نقش معنایی مشارکان و نوع رخداد حاصل می‌شوند. از این منظر، پیش‌نمونی معنایی را می‌توان نه صرفاً ویژگی یک معنای واژگانی ثابت، بلکه حاصل برجستگی برخی الگوهای ساختی در کاربرد دانست.

جدول ۱۰.

نقش معنایی مشارک دوم و هسته‌های معنایی فعال در افعال دوظرفیتی

نقش معنایی مشارک دوم	هسته معنایی
کنش‌بر	دریافت، بازنمایی، ارزیابی، برپایی
کنش‌پذیر	اعمال کنترل
منشأ	خاستگاه
مکان	استقرار
محرك	تغییر حالت درونی

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش پیش‌نمونی در سازمان‌یافتگی معنایی فعل‌های مرکب حاوی همکرد «گرفتن» با ابزار پیکره و بر اساس تحلیل نقش‌های معنایی در ساخت موضوعی انجام شد. برخلاف رویکردهایی که چندمعنایی این فعل را عمدتاً از طریق ارتباط میان یک معنای مرکزی و معانی گسترش‌یافته از آن تبیین کرده‌اند، یافته‌های این پژوهش نشان داد که شکل‌گیری هسته‌های معنایی مختلف در فعل‌های مرکب را نمی‌توان صرفاً بر اساس یک معنای پیش‌نمونه ثابت توضیح داد. اگرچه تبیین شبکه‌ای معنای «گرفتن» بر اساس روابط میان معانی مختلف، گامی مهم در شناخت چندمعنایی این فعل به شمار می‌رود، این تبیین‌ها کمتر به این موضوع پرداخته‌اند که این شبکه معنایی در بافت چگونه شکل می‌گیرد. در این پژوهش، همه فعل‌های مرکب دارای همکرد «گرفتن» بر اساس ساخت موضوعی و نقش معنایی مشارک دوم دسته‌بندی شدند و سپس هسته‌های معنایی هر دسته بر اساس الگوهای پربسامد استخراج گردید. به این ترتیب، در این پژوهش پیش‌نمونه از پیش مفروض گرفته نشد، بلکه از برآیند برجستگی الگوهای کاربردی پربسامد در رخدادهای زبانی به مفهوم پیش‌نمونه نزدیک شد.

یکی دیگر از یافته‌های پژوهش حاضر آن است که در تحلیل چندمعنایی فعل‌های مرکب، نمی‌توان صرفاً صورت واژگانی فعل را واحد تحلیل در نظر گرفت. به عبارت دیگر، یک فعل مرکب واحد در سطح صورت ممکن است در کاربردهای مختلف، هسته‌های معنایی متفاوتی را فعال کند. برای نمونه، ترکیب‌هایی مانند «آتش گرفت» یا «جان گرفت» الزاماً در تمامی کاربردهای خود یک معنای ثابت را بازنمایی نمی‌کنند، بلکه بسته به ساخت رخداد، نقش‌های معنایی مشارکان و روابط میان آن‌ها، می‌توانند در حوزه‌های معنایی متفاوتی قرار گیرند. از این منظر، آنچه در سطح واژگانی یک فعل مرکب به نظر می‌رسد، در سطح جمله می‌تواند بازتاب‌دهنده چند الگوی متفاوت باشد. بنابراین، بررسی چندمعنایی فعل‌های مرکب نیازمند توجه هم‌زمان به معنای واژگانی و ساخت موضوعی است. یافته‌های پژوهش نشان داد که این رابطه را می‌توان در رفتار نقش‌های معنایی در ساخت‌های موضوعی مختلف نیز مشاهده کرد. یکی از روشن‌ترین شواهد، رفتار متفاوت نقش معنایی کنش‌پذیر در ساخت‌های تک‌ظرفیتی و دوظرفیتی است. در افعال تک‌ظرفیتی، افعال دارای مشارک کنش‌پذیر عمدتاً حول طرحواره «تغییر وضعیت» سازمان یافته‌اند و کنش‌پذیر از وضعیتی به وضعیت دیگر گذر می‌کند. این یافته با دیدگاه دوتی^۱ (۱۹۹۱) نیز همسو است؛ زیرا از منظر دوتی،

¹ D. R. Dowty

تغییر حالت یکی از ویژگی‌های اصلی پیش‌نمونه کنش‌پذیر به شمار می‌رود. در مقابل، در افعال دوظرفیتی، کنش‌پذیر بیشتر در ساختی ظاهر می‌شود که هسته معنایی آن «اعمال کنترل» است؛ یعنی مشارک نخست با انجام کنش، نوعی کنترل، احاطه یا در اختیار گرفتن را نسبت به مشارک دوم ایجاد می‌کند. بنابراین، یک نقش معنایی واحد، بسته به ساخت موضوعی که در آن قرار می‌گیرد، می‌تواند با هسته‌های معنایی متفاوتی همراه شود. بر این اساس پیش‌نمونی در این پژوهش نه به‌عنوان ویژگی ثابت یک معنای واژگانی، بلکه حاصل برجستگی الگوهای ساختی و کاربردی پربسامد در نظر گرفته می‌شود. از این منظر، ساخت موضوعی نقشی اساسی در سازمان‌دهی شبکه چندمعنایی فعل‌های مرکب ایفا می‌کند.

این یافته‌ها پیامدهای مهمی برای آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان دارد. آموزش فعل‌های چندمعنا معمولاً با چالش تعداد زیادی از معانی متعدد در بافت‌های متعدد روبه‌روست؛ این چالش بار شناختی زیادی بر زبان‌آموز تحمیل می‌کند. در صورتیکه می‌توان آموزش فعل‌های مرکب را بر اساس ساخت‌های موضوعی پربسامد و هسته‌های معنایی مرتبط با آن‌ها تدریس کرد. برای نمونه، در آموزش همکرد «گرفتن» می‌توان ابتدا ساخت‌هایی را معرفی کرد که بیشترین بسامد را در داده‌های پیکره دارند؛ سپس ساخت‌های کم‌بسامدتر را آموزش داد. بنابراین، آموزش می‌تواند از ساخت‌های دارای مشارک دوم کنش‌بر و هسته‌های معنایی مرتبط با آن‌ها آغاز شود و سپس به ساخت‌های دارای کنش‌پذیر، منشأ، مکان و محرک گسترش یابد. چنین رویکردی به زبان‌آموز کمک می‌کند روابط میان ساخت، معنا و کاربرد را در قالب یک شبکه منسجم درک کند.

چارچوب تحلیلی این پژوهش قابلیت تعمیم به دیگر افعال چندمعنای فارسی را نیز دارد. به‌کارگیری این چارچوب می‌تواند رابطه میان ساخت موضوعی و سازمان‌یافتگی معنایی افعال را در دیگر افعال چندمعنا نیز آشکار کند و امکان مقایسه نظام‌مند آن‌ها را فراهم آورد. این امر می‌تواند در طراحی مواد آموزشی پیکره‌بنیاد نیز سودمند باشد.

فهرست منابع

- انوری، حسن (۱۳۸۱). فرهنگ سخن. تهران: انتشارات سخن.
- حسینی جلیلیان، فاطمه، و حق‌بین، فریده (۱۳۹۸). بررسی مقوله فعل از دیدگاه سرنمونی و براساس معیارهای معنایی گیون: هر فعل یک مقوله. *مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران*. شماره ۷. جلد ۲۷. صص ۳۳-۵۳.
- خانلری، پرویز نائل (۱۳۸۲). *دستور زبان فارسی*. تهران: توس.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۷۶). فعل مرکب در زبان فارسی. *مجله زبان‌شناسی*. شماره ۲. جلد ۱۲. صص ۲-۴۶.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۴). *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی*. تهران: انتشارات سمت.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۲). *پژوهش‌های زبان‌شناختی فارسی (مجموعه مقالات)*. چاپ چهارم. تهران: سمت.
- رزمدیده، پریا، و شاهی‌راویز، محمدحسن (۱۴۰۰). بررسی چندمعنایی فعل‌های مرکب فارسی با همکرد گرفتن بر اساس نظریه صرف ساختی. *زبان‌شناسی گویش‌های ایرانی*. شماره ۲. سال ۶. صص ۲۱۳-۲۵۲.
- سلطانی، رضا؛ عموزاده، محمد؛ رضایی، حدائق (۱۳۹۶). پویایی نیرو و چندمعنایی در ساخت‌های فعل سبک متشکل از گرفتن. *پژوهش‌های زبانی*. شماره ۲. سال هشتم. صص ۵۹-۷۸.
- شریف، بابک (۱۳۹۴). *بررسی شناختی افعال سبک در زبان فارسی*. رساله دکتری، دانشگاه اصفهان.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۱). *دستور زبان فارسی بر اساس نظریه گروه‌های خودگردان*. تهران: نشر مرکز.
- عموزاده، محمد؛ کریمی‌دوستان، غلامحسین؛ شریف، بابک (۱۳۹۴). شبکه معنایی فعل گرفتن بر اساس انگاره چندمعنایی اصول‌مند. *پژوهش‌های زبانی*. شماره ۱. دوره ۷. صص ۱۱۷-۱۳۶.

- منصوری، مهرزاد (۱۳۹۲). فعل سبک در افعال مرکب فارسی. *مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران*. سال ۱. شماره ۱. ۵۷-۹۲.
- میرزایی، آزاده (۱۳۹۴). هر فعل یک واقعیت رخدادی: نظام فعل در زبان فارسی. *نامه فرهنگستان*. شماره ۱. جلد ۱۵. صص ۵۷-۹۲.
- میرزایی، آزاده (۱۴۰۰). سلسله مراتب نقش‌های معنایی و روابط دستوری در زبان فارسی. *جستارهای زبانی*. شماره ۶. جلد ۱۲. صص ۵۶۷-۵۹۷.
- میرزایی، آزاده، و مولودی، امیرسعید (۱۳۹۳). نخستین پیکره نقش‌های معنایی زبان فارسی. *علم زبان*. شماره ۳. صص ۲۹-۴۸.
- Arppe, Antti, Gilquin, Gaëtanelle, Glynn, Dylan, Hilpert, Martin, & Zeschel, Arne (2010). Cognitive corpus linguistics: Five points of debate on current theory and methodology. *Corpora*, 5(1), 1–27.
- Bardovi-Harlig, K. (2020). One functional approach to L2 acquisition: The concept-oriented approach. In B. VanPatten, G. D. Keating, & S. Wulff (Eds.), *Theories in second language acquisition: An introduction* (3rd ed., pp. 40–62). New York: Routledge.
- Bybee, J. (2006). From usage to grammar: The mind's response to repetition. *Language*, 82(4), 711–733.
- Bybee, J. (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, J. (2023). What is usage-based linguistics? In N. C. Ellis, S. Eskildsen, & A. Tyler (Eds.), *The handbook of usage-based linguistics* (pp. 7–29). Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W. (2001). *Radical construction grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W., & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diessel, H. (2011). Language, usage and cognition. *Language*, 87(4), 830–844.
- Dowty, D. (1991). Thematic proto-roles and argument selection. *Language*, 67(3), 547–619.
- Ellis, N. C. (2002a). Frequency effects in language processing: A review with implications for theories of implicit and explicit language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 143–188.
- Ellis, N. C. (2002b). Reflections on frequency effects in language processing. *Studies in Second Language Acquisition*, 24(2), 297–339.
- Ellis, N. C. (2008). Usage-based and form-focused language acquisition: The associative learning of constructions, learned attention, and the limited L2 endstate. In P. Robinson & N. C. Ellis (Eds.), *Handbook of cognitive linguistics and second language acquisition* (pp. 372–405). London: Routledge.
- Ellis, N. C., & Ferreira-Junior, F. (2009). Construction learning as a function of frequency, frequency distribution, and function. *The Modern Language Journal*, 93(3), 370–385.
- Ellis, N. C., O'Donnell, M. B., & Römer, U. (2014). Second language verb-argument constructions are sensitive to form, function, frequency, contingency, and prototypicality. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 4(4), 405–431.
- Ellis, N. C., & Wulff, S. (2015). Usage-based approaches to SLA. In B. VanPatten & J. Williams (Eds.), *Theories in second language acquisition: An introduction* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Family, N. (2006). *Explorations of semantic space: The case of light verb constructions in Persian*. PhD dissertation, EHESS, Paris.
- Fillmore, C. J. (1976). Frame semantics and the nature of language. In *Annals of the New York Academy of Sciences*, 280, 20–32.
- Fillmore, C. J., & Atkins, B. T. S. (1998). Frame semantics and lexicographic relevance. *International Journal of Lexicography*, 11(4), 379–400.
- Fillmore, C. J., & Baker, C. F. (2001). Frame semantics for text understanding. In *Proceedings of the WordNet and Other Lexical Resources Workshop*. Pittsburgh.
- Gilquin, G. (2008). What you think ain't what you get: Highly polysemous verbs in mind and language. In J.-R. Lapaire, G. Desagulier, & J.-B. Guignard (Eds.), *From gram to mind: Grammar as cognition* (pp. 235–255). Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.

- Goldberg, A. E. (2019). *Explain me this: Creativity, competition, and the partial productivity of constructions*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Karimi, S. (1997). Persian complex verbs: Idiomatic or compositional. *Lexicology*, 3, 273–318.
- Karimi-Doostan, G. (1997). *Light verb constructions in Persian*. Doctoral dissertation, University of Essex.
- Karimi-Doostan, G. (2003). Argument structure of light verb constructions. In *Proceedings of Argument Structure Conference*. Delhi, India.
- Karimi-Doostan, G. (2005). Light verb and structural case. *Lingua*, 115(12).
- Karimi-Doostan, G. (2008). Event structure of verbal nouns and light verbs. In S. Karimi, V. Samiian, & D. Stilo (Eds.), *Aspects of Iranian languages* (pp. 209–226). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar* (Vol. 1: Theoretical prerequisites). Stanford: Stanford University Press.
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mirzaei, Azadeh, & Moloodi, Amirsaeid (2016). Persian Proposition Bank. In *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'16)* (pp. 3828–3835). Portorož, Slovenia: European Language Resources Association (ELRA).
- Mohammad, & Karimi (1992). Light verbs are taken over: Complex verbs in Persian. In *Proceedings of the Western Conference on Linguistics*, 5, 195–212.
- Ortega, L., Tyler, A. E., Park, H. I., & Uno, M. (Eds.). (2016). *The usage-based study of language learning and multilingualism*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Palmer, M., Bonial, C., & Hwang, J. D. (2014). *VerbNet semantic roles and predicate guidelines*. University of Colorado at Boulder.
- Pienemann, M. (1998). *Language processing and second language development: Processability theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Rasooli, M. S., Kouhestani, M., & Moloodi, A. (2013). Development of a Persian syntactic dependency treebank. In *Proceedings of the 2013 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies* (pp. 306–314). Atlanta, Georgia: Association for Computational Linguistics.
- Rosch, E. H. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4(3), 328–350.
- Taylor, J. R. (2015). *The mental corpus: How language is represented in the mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Zipf, G. K. (1935). *The psycho-biology of language: An introduction to dynamic philology*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Zipf, G. K. (1949). *Human behavior and the principle of least effort*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.